

Огай М.Ю.

*к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
відділу моделювання соціально-
економічних процесів і структур
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи НАН України*

ГЕНДЕРНА АСИМЕТРІЯ ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Ефективне відтворення людського капіталу в умовах сучасних економічних викликів має ключове значення для сталого розвитку України. Критичною проблемою є гендерні диспропорції, спричинені перекиданням неоплачуваної праці з догляду за дітьми на жінок. Ця праця впливає на можливості жінок для професійної самореалізації та обмежує економічний потенціал суспільства в цілому.

Загальна динаміка свідчить про поступову зміну суспільних поглядів та сімейних ролей. Наприклад, змінилося уявлення про те, хто є «головою сім'ї»: якщо у 2009 році 34 % респондентів вважали, що керівне становище належить чоловікам, то у 2022 році цей показник зменшився до 19 % [2]. Проте, незважаючи на ці прогресивні зміни у свідомості, результати соціологічних досліджень виявляють глибоку гендерну асиметрію у фактичному розподілі обов'язків з догляду за дітьми та ведення домашнього господарства. Неоплачувана домашня праця лягає саме на плечі жінок:

- згідно з опитуванням Info Sapiens (2023), лише 20 % респондентів (16 % матерів і 25 % батьків) вказали на рівномірний розподіл обов'язків [10].

- за даними дослідження Niras (2023), українські жінки витрачають на неоплачувану хатню роботу, яка включає догляд за дітьми, у 2,1 рази більше часу, ніж чоловіки [3].

- результати опитування UNICEF (2024) свідчать, що жінки присвячують догляду за дітьми в середньому 36,2 години на тиждень, тоді як чоловіки лише 14,8 годин [11].

Ця ситуація є відображенням глобальної тенденції: за результатами досліджень у різних країнах, наведених у книзі К. К. Перес «Невидимі жінки», у всьому світі жінки виконують 75 % неоплачуваної домашньої праці [9].

Неоплачувана праця має також значну економічну цінність. За розрахунками українського онлайн-порталу Work.ua (2023), домашні обов'язки коштують щонайменше 41 000 грн на місяць або 117 394 грн у сім'ях, де догляд за дітьми здійснюється цілодобово [8].

Такий розподіл обов'язків має прямі наслідки для професійного розвитку жінок, обмежуючи їхній доступ до ринку праці та кар'єрного зростання. Дані Загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств показали різницю в рівні зайнятості: у 2023 році лише 38 % жінок з дітьми до 7 років були зайняті, тоді як серед жінок без дітей цей показник становив 74 % [14].

Таким чином, неоплачувана праця не просто займає час — вона є структурним бар'єром, що позбавляє жінок можливості працювати понаднормово, відвідувати професійні заходи чи проходити додаткове навчання. Це зменшує їхні шанси на вищу заробітну плату та відповідальні посади, створюючи замкнене коло гендерної нерівності на ринку праці.

Для протидії цим структурним бар'єрам державна політика пропонує механізми формального перерозподілу доглядової праці, зокрема через інститут відпусток. Натомість участь чоловіків у декретній відпустці залишається низькою, хоча спостерігається позитивна динаміка. Згідно зі статистичними даними за 2017 рік, лише 3 % відпусток по догляду за дитиною були оформлені на чоловіків [5]. Ця тенденція підтверджується оцінками неурядових організацій, згідно з якими у 2018 році в Україні близько 25 000 батьків, або 3-4 % усіх батьків, брали відпустку по догляду. Водночас, у країнах ЄС цим правом користується орієнтовно 20 % чоловіків [13].

З ухваленням у 2021 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною», в експертних колах обговорюються тенденції щодо зростання кількості чоловіків у декреті і робиться висновок про те, що зміни в законодавстві сприяють поступовій зміні соціальних стереотипів.

Дослідження «Якість відновлення жінки після пологів» (2024-2025) показало, що лише 25 % батьків постійно залучені до догляду за новонародженими (ще 39 % — часто). Найактивніше вони беруть участь в емоційній взаємодії, тоді як рутинні процеси, як-от годування чи гігієна, переважно залишаються на матеріях: лише 9 % татусів роблять це постійно [7].

Особливим каталізатором змін в організації догляду стала повномасштабна війна. Її вплив є суперечливим. З одного боку,

війна прискорює руйнування традиційних патріархальних моделей, оскільки чоловіки-батьки йдуть на фронт, а жінки беруть на себе нові, часто нетрадиційні ролі, зокрема стають єдиними годувальниками сім'ї. З іншого боку, війна посилює існуючі проблеми, створюючи додаткові бар'єри. Так, масове внутрішнє переміщення (понад 4,6 млн ВПО, 59 % з яких — жінки) [4] створює значні виклики для належного піклування. Через відсутність укриттів багато дитячих садків (близько 3 тисяч [6]) були закриті, що змушує жінок залишатися вдома з дітьми. Перехід на дистанційне навчання (42 % дітей навчалися онлайн у 2023 році [12]) вимагає від батьків постійного контролю, що ще більше ускладнює поєднання материнства з професійною зайнятістю.

Організація догляду за дітьми в Україні перебуває на роздоріжжі між патріархальним минулим та емансипованим майбутнім. Роль жінки визначається не лише її особистим вибором, а й готовністю суспільства та її партнера до змін. Рух до гендерної рівності в цій сфері є стійкою, хоч і повільною, тенденцією. Подальше вивчення цієї динаміки, зокрема в рамках масштабних досліджень, таких як національне дослідження добробуту дітей та сімей MICS [1], дозволить посилити сімейну та соціальну політику, спрямовану на розширення економічних можливостей жінок в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. В Україні стартує національне дослідження добробуту дітей та сімей. (2025). *Профспілка працівників освіти і науки України*. <https://pon.org.ua/novyny/12095-v-ukraini-startuie-nacionalne-doslidzhennia-dobrobutu-ditei-ta-simej.html>.
2. Гендерні стереотипи та ролі очима молоді: до і після початку повномасштабної російської агресії: Звіт за результатами дослідження. (2022). https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf.
3. Гендерний профіль країни Україна. (2023). https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf.
4. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. (2024). https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdll1461/files/reports/IOM_Ukraine_GPS_Internal%20Displacement%20Report_R18_October_2024_UA.pdf?iframe=true.
5. Економічна (не) свобода жінки під час декрету та її наслідки. (2021). <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/egoism-u-materynstvi/ekonomichna-nesvoboda-zhinki-pid-chas-dekretu.html>.

6. Лебідь, М. (2024). Економічна активність жінок vs підвищення народжуваності: як досягти балансу. <https://voxukraine.org/ekonomichna-aktyvnist-zhinok-vs-pidvyshhennya-narodzhuvanosti-yak-dosyagty-balansu>.

7. Лише чверть українських татів стабільно доглядають за новонародженими: результати дослідження «Якість відновлення жінки після пологів». (2025). <https://slovoproslovo.info/tativ-uchast-doglyad-dytyna>.

8. Неоплачувана хатня праця: скільки насправді коштує роботі жінки/чоловіка, які «просто сидять вдома». (2023). <https://www.work.ua/en/articles/analytics/3096/>.

9. Перес, К. К. (2021). Робочий день у жінок триваліший, ніж у чоловіків: працюють усі жінки, але деяким за це не платять. Головні факти з книги «Невидимі жінки». <https://forbes.ua/leadership/robochiy-den-u-zhinok-trivalishiy-nizh-u-cholovikiv-pratsyuyut-usi-zhinki-ale-deyakim-zatse-ne-platyat-golovni-fakti-z-knigi-nevidimi-zhinki-kerolayn-kriado-peres-04092021-2367>.

10. Проблеми українських дітей під час війни: II хвиля (29 жовтня — 2 листопада 2023). (2023). <https://www.ratinggroup.ua/news/problemi-ukra-nskih-d-tey-p-d-chas-v-yni-hvilya-29-zhovtnya-2-listopada-2023>.

11. Роль чоловіків у батьківстві під час повномасштабної війни: результати соціологічного дослідження. (2023). https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ukr_rol_cholovikiv_u_batkivstvi_u_chas_povnomasshtabnoi_vinyu.pdf.

12. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні у 2024. (2024). https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf.pdf.

13. Стан виконання норм національного трудового законодавства в частині забезпечення гендерної рівності в сфері праці. (2018). <https://bureau.in.ua/images/docs/State.pdf>.

14. Socio-economic Status of Households in Ukraine (December 2023 — February 2024). (2024). <https://knowledge.unicef.org/ukraine/resource/socio-economic-status-households-ukraine>.